

MICHAŁ KUCHCIAK

Nieznane relacje dotyczące Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej w 1939 roku

Warszawska Brygada Pancerno-Motorowa (WBPM) dowodzona przez płk. Stefana Roweckiego była jednym z dwóch zmotoryzowanych¹ związków taktycznych (obok 10 Brygady Kawalerii płk. Stanisława Maczka), które miały stanąć na drodze nieprzyjacielskich wielkich jednostek szybkich. Prace nad jej sformowaniem zostały podjęte w czerwcu 1939 r. We wrześniu jednostka, jeszcze nie w pełni zorganizowana i nieprzeszkolona, została włączona w skład improwizowanej Armii „Lublin” gen. Tadeusza Piskora i w jej ramach uczestniczyła w obronie linii środkowej Wisły. 13 września gros brygady usiłowało odrzucić Niemców z zajętego przez nich przyczółka w Annopolu. Po niepowodzeniu tej akcji, WBPM została skierowana przez trudno dostępne tereny Roztocza w kierunku Tomaszowa Lubelskiego, gdzie w dniach 18–20 września, wraz z innymi jednostkami połączonych Armii „Lublin” i „Kraków”, uczestniczyła w próbach przebicia się przez niemieckie kleszcze w kierunku Lwowa. Zmagania te zakończyły się fiaskiem i 20 września brygada skapitulowała wraz z innymi jednostkami wspomnianych armii.

Jedyną dotychczas pozycją omawiającą dzieje Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej jest książka Stanisława Maksimca wydana w 2014 r.² Wprawdzie jeszcze wcześniej ukazała się książka autorstwa Wacława Zaleskiego³, nie można jej jednak uznać za monografię w pełnym znaczeniu tego słowa, z uwagi na fakt, że ma ona formę wspomnień uzupełnionych komentarzami i skupia się w głównej mierze na losach 1 Pułku Strzelców

¹ Niewielka ilość czołgów i artylerii w składzie brygad nie pozwalała na określanie ich „pancernymi”.

² S. Maksimiec, *Warszawska Brygada Pancerno-Motorowa 1939*, Oświęcim 2014.

³ W. Zaleski, *W Warszawskiej Brygadzie Pancerno-Motorowej 1939. Z dziejów 1 Pułku Strzelców Konnych*, Warszawa 1988.

Konnych (autor był oficerem tego pułku), inne zagadnienia traktując bardziej ogólnie.

Wspomnieć należy również o wydanych drukiem wspomnieniach dowódcy brygady – płk. Stefana Roweckiego⁴. Doskonałym uzupełnieniem tych publikacji jest piąty tom serii „Wojskowe Teki Archiwalne” poświęcony właśnie tytułowej jednostce⁵. Zawiera on prócz dużej liczby dokumentów i ich reprodukcji również pokazną ilość, bo aż 77 relacji żołnierzy zarówno WBPM, jak i innych oddziałów przydzielonych do brygady płk. Roweckiego bądź z nią współdziałających.

Wydawać by się mogło, że z uwagi na zawartość takiej ilości archiwaliów, książka ta wyczerpuje tematykę. Jednakże w czasie poszukiwań dodatkowych materiałów źródłowych do historii WBPM, udało mi się odnaleźć kilka dokumentów i relacji dotyczących tej jednostki, które dotychczas nie były nigdzie publikowane. Ich wartość jako źródeł do dziejów brygady jest bezsporna. W związku z tym chciałbym zaprezentować treść relacji szerszemu ogółowi czytelników. Zanim jednak do tego dojdzie, kilka słów o samych przekazach i ich autorach.

Pierwsza z relacji, autorstwa Mieczysława Szymanowskiego, pochodzi z zasobu Instytutu Polskiego i Muzeum im gen. Sikorskiego w Londynie. Ma ona formę maszynopisu i spisana została w 1942 r., a więc niedługo po wydarzeniach wrześniowych. Z uwagi na obszerność materiału ograniczyłem się tylko do najciekawszych fragmentów dotyczących mało znanego procesu mobilizacji motorowego batalionu saperów WBPM oraz jego organizacji.

Autor, syn Leona i Stefanii, urodził się 30 października 1898 r. w Niokolajewie (Rosja, gubernia chersońska). W latach 1910–1917 uczęszczał do Korpusu Kadetów w Odessie, w 1917 r. do Wojskowej Szkoły Inżynieryjnej w Kijowie, zaś w 1918 r. służył w kompanii inżynieryjnej Armii Ochotniczej gen. Antona Denikina. 16 kwietnia 1919 r. wstąpił do Wojska Polskiego i znalazł się w kompanii inżynieryjnej 4 Dywizji Strzelców Polskich gen. Lucjana Żeligowskiego. W tym samym roku został przeniesiony do batalionu saperów 10 DP. Ukończył Szkołę Podchorążych Saperów w Warszawie i 1 listopada 1920 r. został mianowany podporucznikiem saperów. Od

⁴ S. Rowecki, *Wspomnienia i notatki. Czerwiec–wrzesień 1939*, Warszawa 1957; *idem, Wspomnienia i notatki autobiograficzne (1906–1939)*, Warszawa 1988.

⁵ *Wojskowe Teki Archiwalne*, t. 5: *Warszawska Brygada Pancerno-Motorowa* (dalej cyt.: WTA, t. 5), Warszawa 2014. Seria „Wojskowe Teki Archiwalne” jest wydawana od 2011 r. wspólnym wysiłkiem Centralnego Archiwum Wojskowego (CAW) z Warszawy oraz Instytutu Polskiego i Muzeum im gen. Sikorskiego (IPiMS) z Londynu. W każdym tomie zamieszczone są dokumenty archiwalne i relacje znajdujące się w zasobach obu wymienionych placówek, a związane z różnymi aspektami działalności Wojska Polskiego zarówno w okresie międzywojennym, jak i podczas walk obronnych we wrześniu 1939 r.

1921 r. odbywał służbę w 2 Pułku (potem batalionie) Saperów w Puławach na stanowiskach: dowódca kompanii, adiutant i oficer ewidencji personalnej. W 1923 r. awansowany został na stopień porucznika (starszeństwo 1 grudnia 1920 r.), zaś 1 stycznia 1930 r. na stopień kapitana w korpusie osobowym saperów i w tym samym roku został przeniesiony na stanowisko dowódcy kompanii szkolnej 2 batalionu saperów. Od 1932 r. służył jako kwatermistrz tegoż batalionu. W roku 1935 odbył w Rembertowie kurs unifikacyjno-doskonalący dla kapitanów i w tym samym roku został komendantem parku saperskiego 2 batalionu saperów. Rok później ponownie został przeniesiony na stanowisko kwatermistrza tegoż batalionu i funkcję tę piastował już do wybuchu wojny. W 1938 r. awansował na majora ze starszeństwem na dzień 19 marca.

Po wybuchu wojny został kwatermistrem Ośrodka Zapasowego Saperów nr 2. Z 18 na 19 września przedostał się na Węgry, a stamtąd do Wielkiej Brytanii. Służył jako oficer sztabu I Korpusu Polskiego w Szkocji. Do 25 września 1940 r. znajdował się w Centralnym Obozie Wyszkożenia w Crawford, następnie na stanowisku kwatermistrza 1 batalionu saperów. Po zakończeniu wojny pozostał w Wielkiej Brytanii. Zmarł 9 października 1984 r. w Birmingham. Ze związku z Lubowią Czerwienną miał córkę Halinę (ur. 1923 r.) i syna Lucjana (ur. 1925 r.). Był odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi i Złotym Krzyżem Zasługi⁶.

Relacja Mieczysława Szymanowskiego jest bardzo istotna, gdyż dotyka ważnych kwestii związanych z organizacją i mobilizacją oddziałów puławskiego 2 batalionu saperów kaniowskich, w tym motorowego batalionu saperów WBPM. Dzięki temu może być doskonałym punktem wyjścia do badań nad tymi, niezbyt często poruszonymi, aspektami działań jednostki. Dotyka również kwestii rozpoczętej w lecie 1939 r. reorganizacji batalionu do stanu pułku, co wiązało się między innymi z rozbudową infrastruktury i niezbędnego zaplecza dla oddziałów zmotoryzowanych saperów. Relacja jest tym cenniejsza, że jako komendant parku saperskiego i wieloletni kwatermistrz batalionu (II zastępca dowódcy) mjr Szymanowski znajdował się stosunkowo blisko opisywanych przez siebie procesów, co zresztą potwierdza analiza prezentowanej przez niego organizacji motorowego batalionu saperów WBPM. Po porównaniu z etatami zachowanymi w CAW okazuje się, że autor relacji dosyć dobrze odtworzył jego organizację.

W 1947 r., na wniosek Biura Historycznego WP, została spisana druga spośród prezentowanych relacji. Jej autorem jest dowódca 33 kompanii sanitarnej z Zamościa, przydzielonej do WBPM w czasie działań wojennych – Jan Karol Hauslinger. Tekst ma postać rękopisu i z tego względu niektóre

⁶ CAW, Kolekcja Akt Personalnych i Odznaczeniowych, sygn. AP 5052; *Rocznik Oficerski 1923*, Warszawa 1923, s. 910; *Rocznik Oficerski 1932*, Warszawa 1932, s. 255.

jego fragmenty mogą sprawiać trudności w odczytaniu i poprawnym zrozumieniu. Relacja znajduje się w zbiorach Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie.

Jan Karol Hauslinger urodził się 25 grudnia 1902 r. w Tarnowie jako syn Ludwika i Marii. W latach 1909–1912 uczęszczał do publicznej szkoły powszechnej w Tarnowie, następnie od 1913 do 1921 r. do tamtejszego gimnazjum, gdzie uzyskał maturę. W latach 1920–21 odbywał służbę wojskową w 3 Pułku Strzelców Konnych. Ukończył Szkołę Podchorążych Sanitarnych w Warszawie oraz Oficerską Szkołę Piechoty w Warszawie i w 1922 r. dostał się na Wydział Lekarski Uniwersytetu Warszawskiego. Dyplom lekarza uzyskał w roku 1928. Po ukończeniu studiów wstąpił do Oficerskiej Szkoły Sanitarnej w Warszawie (po reorganizacjach, od 1930 r. – Centrum Wyszkolenia Sanitarnego), gdzie został promowany na stanowisko podporucznika (starszeństwo 1 marca 1928 r.). Dowodził plutonem i kompanią. 1 marca 1929 r. awansowany na porucznika, zaś 1 stycznia 1933 r. na kapitana. Od 1934 r. był zawodowym wojskowym lekarzem w 3 Pułku Artylerii Lekkiej Legionów w Zamościu, a także pracował jako lekarz okulista w zamojskiej przychodni powiatowej. W lipcu i sierpniu 1939 r. odbywał kurs dla majorów w Centrum Wyszkolenia Sanitarnego.

We wrześniu 1939 r. był dowódcą 33 kompanii sanitarnej przeznaczonej dla 39 DPRez., ostatecznie włączonej w skład Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej. Po kapitulacji zgrupowania gen. Piskora pod Tomaszowem Lubelskim kompania wraz z innymi oddziałami sanitarnymi Armii „Kraków” utworzyła Centrum Szpitalne „Zamość”, gdzie leczeni byli żołnierze polscy oraz w mniejszym stopniu, Niemiec, ranni w walkach toczonych w rejonie Tomaszowa Lubelskiego. Kpt. Hauslinger zajmował tam stanowiska kwatermistrza i ordynatora. Po zwolnieniu z Centrum pozostał w Zamościu, kontynuując zawód lekarza-okulisty, działał również w PCK. Równocześnie pracował w konspiracji jako lekarz 9 pp AK oraz w wywiadzie AK (pseud.: „Znachor”, „Pióro”). W październiku 1944 r. wstąpił do Wojska Polskiego, po czym wyjechał do Bydgoszczy, gdzie pracował w służbie zdrowia w Szpitalach Ewakuacyjnych nr 67 i nr 1796, Szpitalu Garnizonowym i Szpitalu Okręgowym nr 2, a także wykładał w Szkole Podoficerów Sanitarnych. W 1945 r. został mianowany majorem, zaś w 1949 r. awansował na stopień podpułkownika. Przeniesiony do rezerwy w 1954 r. z powodu „kompromitującej przeszłości i niewłaściwej postawy politycznej”. Zmarł w Bydgoszczy w 1983 r. Żonaty z Gabriellą Sicyzińską. Ze związku urodzili się dwaj synowie: Jerzy (ur. 1934 r.) i Grzegorz (ur. 1950 r.) oraz córka Krystyna (ur. 1936 r.). Odznaczony dwukrotnie Srebrnym Krzyżem Zasługi⁷.

⁷ CAW, Teczki Akt Personalnych, sygn. 695/61/97; *Rocznik Oficerski 1928*, Warszawa 1928, s. 74; *Rocznik Oficerski 1932*, Warszawa 1932, s. 333. Krótki biogram Jana Hauslingera

Przedstawiona poniżej relacja autorstwa Jana Hauslingera z uwagi na interesujące, nieznane dotychczas fakty została przytoczona praktycznie w całości. Jest ona cennym źródłem dotyczącym nie tylko działań 33 kompanii sanitarnej i Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej, ale również różnych pododdziałów sanitarnych. Wynika z niej jasno, że sytuacja materiałowa wojskowej służby zdrowia we wrześniu 1939 r. była często dramatyczna. Również warunki, w jakich przyszło działać autorowi przekazu w rejonie Tomaszowa Lubelskiego (improvizowany szpital w szkole w Zielonem), były fatalne.

Dwie kolejne relacje zostały zarejestrowane w związku ze śledztwami Instytutu Pamięci Narodowej dotyczącymi zbrodni popełnionych przez żołnierzy 29 DZmot. Wehrmachtu na żołnierzach polskich, która miała miejsce w rejonie Ciepiewa w dniach 8–9 września. Mają one postać maszynopisów i pochodzą z 1969 r., w którym to okresie odbywało się pierwsze śledztwo⁸. Drugie toczyło się w latach 2010–2014. Autorem pierwszej z prezentowanych relacji jest dowódca dywizjonu rozpoznawczego WBPM – mjr Konstanty Kułagowski, zaś drugiej por. Jan Kolenda – w 1939 r. zajmujący stanowisko dowódcy plutonu pionierów w pułku strzelców pieszych, należącym również do WBPM.

Pierwszy z relacjonujących był synem Stanisława i Kazimierzy. Urodził się 10 marca 1898 r. w Chmielniku (woj. kieleckie). W latach 1908–1914 uczęszczał do Szkoły Handlowej w Kielcach, od 1914 do 1917 r. służył w 1 pp Leg. W następstwie kryzysu przysięgowego został internowany w obozach w Szczypiornie i Łomży. Zwolniony w 1918 r., wstąpił do POW, a następnie do WP i odbył kurs podoficerski ckm w Jabłonie. Jako kapral został zastępcą dowódcy plutonu ckm w 7 Pułku Ułanów. W latach 1920–1921 uczył się również w gimnazjum realnym we Lwowie, gdzie uzyskał maturę. Powrócił do pułku na stanowisko dowódcy plutonu ckm. W 1921 r. został mianowany podporucznikiem kawalerii i urlopowany – w tym czasie rozpoczął studia na Wydziale Leśnym Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. W 1922 r. przerwał studia i powrócił do pułku, otrzymując awans na porucznika (zweryfikowany ze starszeństwem z 1 października 1920 r.). Skierowany został do Obozu Szkolnego Kawalerii w Grudziądzu, gdzie w 1929 r. został awansowany na rotmistrza (starszeństwo z 1 stycznia). Po odbyciu kursu dowódców w Centrum Wyszkozenia Kawalerii w Grudziądzu w latach 1929–1930 objął stanowisko dowódcy szwadronu w 7 Pułku

można znaleźć również w publikacji: A. Kędziora, *Encyklopedia ludzi Zamościa*, Zamość 2007, s. 101.

⁸ Więcej na ten temat m.in.: S. Piątkowski, *Walka i masowy mord na żołnierzach Wojska Polskiego pod Dąbrową koło Ciepiewa we wrześniu 1939 roku* [w:] *Z dziejów walk o Niepodległość*, t. 3, red. M. Gałęzowski, J. Kirszak, D. Koreś, Warszawa 2015, s. 182–221.

Ułanów, następnie w 1933 r. został przeniesiony do KOP, gdzie dowodził szwadronami „Iwieniec” i „Hnilice Wielkie”. W 1937 r. odbył kurs unifikacyjny w Rembertowie i 19 marca został awansowany na stopień majora kawalerii. W latach 1937–1939 był dowódcą szwadronu zapasowego 8 Pułku Ułanów.

Po rozpoczęciu formowania Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej objął dowództwo nad jej dywizjonem rozpoznawczym. We wrześniowych walkach o Tomaszów Lubelski został ranny pod Rogóznem. Dostał się do niewoli niemieckiej, z której wkrótce zbiegł. W czasie okupacji pracował jako buchalter w przedsiębiorstwie „Książnica-Atlas” i innych warszawskich firmach prywatnych, jak również prowadził działalność konspiracyjną. W 1942 r., jako oficer AK (między innymi szef Wydziału Zrzutów, pseud. „Rareż”), został awansowany do stopnia podpułkownika. Brał udział w powstaniu warszawskim, po upadku którego wyjechał z miasta, ukrywając się w Opocznie i w Kielcach, gdzie podejmował zatrudnienie w różnych prywatnych firmach. Do stolicy powrócił w 1945 r. i rozpoczął pracę jako buchalter w firmie „Orłów i Przewrocki”. W związku z problemami zdrowotnymi zmuszony był zrezygnować z niej i od 1946 do 1947 r. pozostawał na leczeniu. Z końcem 1947 r. wyjechał do Łodzi, gdzie w Szkole Głównej Handlowej ukończył roczne studium buchalteryjne i statystyczne. Pracował w różnych firmach do 1964 r. (m.in. w Centralnym Zarządzie Przedsiębiorstw Mięsnych jako kierownik statystyczny), kiedy przeszedł na rentę. W tym czasie, w 1956 r., został uznany za inwalidę i zwolniony od obowiązku wojskowego. Zmarł w 1977 r. w Łodzi. Ze związku małżeńskiego z Zofią Gajewską miał córkę Marię (ur. 1934 r.) i syna Andrzeja (ur. 1936 r.). Był odznaczony Orderem Virtuti Militari V kl., czterokrotnie Krzyżem Walecznych, Krzyżem Niepodległości, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Złotym Krzyżem Zasługi i Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami⁹.

Jan Kolenda był synem Benedykta i Franciszki. Urodził się 14 maja 1905 r. w Lipsku nad Wisłą, gdzie uczęszczał do szkoły powszechnej w latach 1915–1919. W 1921 r. rozpoczął naukę w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Solcu nad Wisłą, które ukończył w 1928 r. W tym samym roku wstąpił do Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej. Jako jej absolwent został promowany 15 sierpnia 1931 r. do stopnia podporucznika piechoty. Został przydzielony do 7 pp Leg., gdzie objął stanowisko dowódcy plutonu pionierów. Awansowany został do stopnia porucznika 1 stycznia 1934 r. W następnym roku odbył 5-miesięczny kurs dowódców plutonów pionierów, a następnie w 1938 r. kurs dowódców kompanii.

⁹ CAW, Teczki Akt Personalnych, sygn. 724/61/171; *Rocznik Oficerski 1923*, Warszawa 1923, s. 705; *Rocznik Oficerski 1932*, Warszawa 1932, s. 152. Zob. też jego biogram w: WTA, t. 5, s. 455–456.

W lipcu 1939 r. został przeniesiony do nowo formowanej Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej na stanowisko dowódcy plutonu pionierów w pułku strzelców pieszych. Uniknął niewoli po kapitulacji brygady pod Tomaszowem Lubelskim i w latach 1940–1944 pracował jako gatrowy w tartaku w Skarżysku Kamiennej oraz jako robotnik w firmie budowlanej „Pałys”. Po zakończeniu wojny pracował w przemyśle garbarskim, między innymi w Radomiu i Braniewie, zaś od 1947 r. w Centrali Skór Surowych w Olsztynie. Powrócił do Lipska w 1956 r. Zatrudnił się w Kieleckim Przedsiębiorstwie Skupu Surowców Włókienniczych i Skór, zaś od 1958 w Przedsiębiorstwie Jajczano-Drobiarskim Radom jako kierownik wylęgarni w Lipsku. W 1950 r. został przeniesiony do rezerwy, zaś w 1966 r. zwolniony z powszechnej służby wojskowej. Żonaty z Anną Staniewską. Ze związku miał córki: Janinę (ur. 1953 r.) i Bogdę (ur. 1955 r.)¹⁰.

Oba prezentowane poniżej protokoły przesłuchań przedstawiają trasy rozpoznania podjazdów wysyłanych przez pułk strzelców pieszych i dywizjon rozpoznawczy na lewy brzeg Wisły oraz przebieg wypadków rozgrywających się w rejonie Ciepiewowa. Przy okazji naświetlają również ogólną sytuację na froncie.

Autor ostatniej relacji pozostaje nieznan, aczkolwiek sygnatura, pod jaką jest ona zachowana w londyńskim IPiMS, wskazuje na oficera sztabu brygady. Również data jej powstania nie została ustalona. Przekaz ma postać maszynopisu i opisuje działania bojowe brygady do chwili podejścia pod Tomaszów Lubelski. Zakończenie sugeruje, że mogła mieć ciąg dalszy dotyczący samej bitwy o to miasto, którego jednak nie udało się odnaleźć.

Przygotowując poniższe materiały do publikacji, oparłem się na zasadach edytorstwa historycznego opracowanych przez Ireneusza Ichnatowicza¹¹. Relacje ułożone zostały chronologicznie, zgodnie z datą ich spisania (ostatnia, niedatowana, została umieszczona na końcu). Starając się jak najwierniej oddać ich treść, poprawiłem jedynie interpunkcję oraz wyeliminowałem literówki i błędy ortograficzne. Ujednoliciłem również formę niektórych skrótów oraz zapisy w załącznikach graficznych dołączonych do relacji nr 1. Uzupełnienia w tekście zostały umieszczone w nawiasach kwadratowych. Własne komentarze, niezbędne wyjaśnienia oraz informacje na temat osób i mniej znanych miejscowości przywoływanych w relacjach zostały umieszczone w przypisach. Zachowano oryginalne wyróżnienia. Usunięte zostały niewpływające na treść relacji kapitaliki.

¹⁰ CAW, Teczki Akt Personalnych, sygn. 1449/70/160; *Rocznik Oficerski 1932*, Warszawa 1932, s. 136.

¹¹ I. Ichnatowicz, *Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX w.*, „*Studia Źródłoznawcze*” 1962, t. 7, s. 99–124.

[Nr 1]

**Relacja mjr. Mieczysława Szymanowskiego, kwatermistrza 2 batalionu/
pułku saperów w Puławach, dotycząca organizacji i mobilizacji 2 pułku
saperów kaniowskich, Falkirk (Anglia) 1942 r.**

(...)¹²

Część IV.

Przebieg mobilizacji pułku jako jednostki mobilizującej i jego pododdziałów mobilizowanych.

(...)¹³

2. Częściowa mobilizacja jednostek mobilizowanych i reorganizacja pułku.

(...)¹⁴

W maju 1939 roku pułk otrzymał rozkaz sformowania w terminie do dnia 1 VIII zmotoryzowanego batalionu saperów dla Warszawskiej Brygady Pancerno-Mot[orowej] w składzie:

- D[owód]ca baonu,
- Z[astęp]ca d[owód]cy baonu,
- D[owódz]two batalionu – zmotoryzowane,
- 1 kompania minerska – zmotoryzowana,
- 2 kompania budowlana – zmotoryzowana,
- pluton pontonowy – zmotoryzowany.

Batalion ten wstawiony został do elaboratu mob[ilizacyjnego] pułku.

Oficerowie:

- służby stałej na stanowiskach d[owód]cy bat[alionu], z[astęp]cy d[owód]cy, d[owód]ców pododdziałów i 75% d[owód]ców plutonów, reszta – wyspecjalizowani ofic[erowie] rezerwy.

Kadra zawodowa podoficerów:

- do sformowanego batalionu przydzielono 20 podoficerów zawodowych, przeniesionych do pułku z 3, 7, 8 batalionów sap[erów] (pokojowych) oraz 40 st[arszych] saperów – absolwentów Szkoły dla Małoletnich Saperów przy C[entrum] W[yszkolenia] Sap[erów]. Niezbędnych speców w liczbie około 10-ciu wydzielił pułk.

Szeregowi:

- 40% szeregowych zawodowych, nadterminowych, starszego i młodszego rocznika służby czynnej, 60% szeregowych rezerwy z liczby odbywających 10-tygodniowe ćwiczenia. Szeregowi rezerwy wymieniani w okresach 10-tygodniowych.

¹² Pominięto wcześniejsze części sprawozdania.

¹³ Pominięto fragmenty tekstu nie dotyczące WBPM.

¹⁴ Pominięto fragmenty tekstu nie dotyczące WBPM.

Brakujące stanowiska podoficerskie obsadzone podchorążymi rezerwy i absolwentami pułkowej szkoły podoficerskiej.

Pomieszczenia:

– w niewykończonym, jednak zdatnym do zamieszkania nowo budującym się bloku koszarowym.

Sprzęt kwaterunkowy:

– przydzielony z D[owództwa] O[kręgu] K[orpusu] I w miesiącu czerwcu.

Umundurowanie i ekwipunek:

– z przydziału Szefostwa Int[endentury] O[kręgu] K[orpusu] I w lipcu 1939 roku, do tego czasu wykorzystano zapasy użytku bieżącego.

Wyposażenie wyjściowe żywn[ości], mat[eriałów] pędnych, uzbrojenia, mat[eriałów] łączności, sanit[arnych] itd.:

– z przydziału odnośnych Szefostw O[kręgu] K[orpusu] I w czerwcu i lipcu.

Sprzęt samochodowy i sap[erski]:

– gros sprzętu samochodowego i saperskiego przydzieliło D[owódz]two Saperów M[inisterstwa] S[praw] Wojsk[owych] w czerwcu, resztę w lipcu 1939 roku. Konieczne adaptacje były wykonane w pułku na czas.

Reasumując, na 1 VIII batalion zmotoryzowany był całkowicie zorganizowany. Ilość sprzętu samochod[owego] i technicznego w okresie organizacji pozwalała na intensywne szkolenie i specjalizację.

Na rozkaz Ministerstwa Spraw Wojskowych batalion około 25 sierpnia został oddany do dyspozycji Warszawskiej Bryg[ady] Panc[erno] Mot[orowej] w dotychczasowym miejscu postoju. Dnia 3 lub 4 IX odszedł z Puław.

(...)¹⁵

Część V.

Organizacja wojenna, wyposażenie i obsada personalna zmobilizowanych pododdziałów.

1. Zmotoryzowany batalion saperów Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej.

a) Schemat organizacji batalionu wykazują zał. 6, 6a, 6b, 6c¹⁶, zestawienie stanów – zał. 13.

b) Charakterystyka batalionu:

Batalion całkowicie zmotoryzowany. Organizacja i wyposażenie d[owódz]twa batalionu zapewniały:

– funkcjonowanie dowodzenia, przekazywanie meldunków i rozkazów,

¹⁵ Pominięto fragmenty tekstu nie dotyczące WBPM.

¹⁶ Załączniki graficzne zostały zamieszczone za tekstem relacji.

- możliwość przeprowadzenia rozpoznania przewidywanych prac przy pomocy plutonu rozpoznawczego,
- zaopatrywanie podległych pododdziałów,
- możliwość naprawy poważniejszych uszkodzeń sprzętu samochodowego i saperskiego pododdziałów w warsztacie rep[eracyjnym] batalionu.

Kompania minerska pod względem organizacji i wyposażenia była nastawiona na wykonanie zapór komunikacyjnych. Posiadała ona własne rozpoznanie. Do wykonania prac minerskich służył pluton minerski, składający się z pięciu patroli. Każdy z patroli posiadał dwa wozy – jeden dla ludzi, drugi na sprzęt i mat[eriał] wybuchowy.

Pluton techniczno-gospodarczy kompanii posiadał specjalne wozy zwane „bazą” kompanii, których zadaniem było uzupełnianie patroli w czasie akcji w sprzęt i materiał.

W wyniku tej organizacji kompania była bardzo podzielna i bardzo łatwa w użyciu. Wyposażenie patroli minerskich pozwalało na uruchomienie ich do pracy bez straty czasu. Posiadany patrol rep[eracyjny] zapewniał naprawy sprzętu samoch[odowego] i zmech[anizowanego] kompanii.

Kompania saperów budowlana nastawiona była na budowę i odbudowę komunikacji, z tym że posiadała również sprzęt minerski i materiały wybuchowe, mogła zatem być używana również do zniszczeń.

Kompania posiadała 3 plutony liniowe po 4 drużyny: I i II plutony posiadały przy każdym wozie przyczepki 4-kołowe na sprzęt i materiał, plutony te były jednakowe; III pluton nie posiadał przyczepki ze sprzętem. Pluton parkowy (techniczny) jako IV-ty w kompanii stanowił jej część gospodarczą i zawierał sprzęt ciężki, jak: kafar, elektrownię, motopompy, części zamienne itd.

Kompania ta była zarówno pod względem stanu ludzi, jak i wyposażenia odpowiednikiem normalnej kompanii saperów nowego typu z tą różnicą, że była całkowicie zmotoryzowana, poza tym posiadała na wyposażeniu dwa mostki torowe (dł. 7 m każdy) do przekraczania lejów.

Wyposażenie plutonu pontonowego pozwalało na budowę 30 m mostu 5/8 t kołowo-pontonowego bądź dwóch przystani i jednego członu poruszanego motorem przyczepnym. Cały materiał był załadowany na 10-ciu wozach pontonowych i 8-miu wozach kołowych.

Batalion posiadał etatowo 5 radiostacji, z których jedna łączności wzwyż i cztery w dół oraz 5 patroli łączności.

c) Obsada personalna (niekompletna):

Mjr Golcz Adam – dowódca batalionu;

Kpt. dypl. Barański Bolesław – z[astęp]ca d[owód]cy batalionu;

Por rez. Ostapowicz¹⁷ – adiutant;

¹⁷ Pomyłka. Adiutantem był ppor. rez. sap. Mieczysław Andrzej Okołowicz (ur. 28 XI 1906 r.). WTA, t. 5, s. 653.

Kpt. Wolański Jerzy – d[owód]ca 1 kompanii;
 Ppor. s[ł. st.] Kozłowski Roman Jan¹⁸ – d[owód]ca plutonu 1 kompanii;
 Kpt. Jaxa-Rożen Stanisław Ludwik – d[owód]ca 2 kompanii;
 Ppor. s[ł. st.] Jaroszek Nikodem Józef¹⁹ – d[owód]ca plutonu 2 kompanii;
 Kpt. br. panc. Iwański²⁰ – d[owód]ca plutonu pontonowego.

Załącznik 1
 Załącznik 2
 Załącznik 3
 Załącznik 4
 Załącznik 5

Oryginał, maszynopis; IPiMS, sygn. B.I.111/C.

[Nr 2]

Relacja mjr. dr. Jana Hauslingera z działań 33 kompanii sanitarnej we wrześniu 1939 r., Bydgoszcz 30 IX 1947 r.

(...)²¹

ad. 2

O[rdre] de B[ataille] wyższej jednostki tj. Brygady Motor[owej] Warsz[awskiej]²², do której miałem przydział, nie było mi znane, na odprawy sztabu nie byłem wzywany, a rozkazy, które otrzymywałem, dotyczyły jedynie kierowania kompanią sanitarną bez podawania sytuacji ogólnej.

ad. 3

D[owód]ca Brygady Mot[orowej] Warsz[awskiej] płk [Stefan] Rowecki, nazwiska szefa sztabu nie znam.

ad. 4

Wyposażenie mojej kompanii sanit[arnej] nr 33 było istotnie niekompletne, braki dotyczyły zarówno stanów liczbowych ludzi, koni, wozów, jak też i sprzętu sanit[arnego], wozy z rekwizycji – furmanki w złym

¹⁸ Pomyłka. Ppor. sap. Roman Jan Kozłowski (ur. 13 VIII 1913 r.) był dowódcą I plutonu w 2 kompanii. *Ibidem*.

¹⁹ Pomyłka. Ppor. sap. Nikodem Józef Jaroszek (ur. 5 III 1914 r.) był dowódcą I plutonu w 1 kompanii. *Ibidem*.

²⁰ Nieścisłe. Dowódcą plutonu pontonowego był kpt. br. panc. Antoni Iwanicki (ur. 10 VI 1895 r.). *Ibidem*, s. 654.

²¹ Pominięto wstęp i pierwszy punkt niezwiązany z WBPM.

²² Chodzi o Warszawską Brygadę Pancerno-Motorową.

stanie, uprząż niedopasowana. Zestawy sanit[arne] pobierane w składnicy sam[ochodów] sanit[arnych] Okr[ęgu Korpusu] nr II w Lublinie niepełne. Na usprawiedliwienie składnicy muszę podać, że w czasie mobilizacji mojej komp[anii] w dniach 6–10 IX składnica uległa bombardowaniu lotniczemu.

ad. 5

Służba sanitarna funkcjonowała tak, jak to było w warunkach tej kampanii możliwe. Związki taktyczne ulegały ustawicznym zmianom, rozkazy nie dochodziły, zadania sanitarne musieli odnośni d[owód]cy jednostek sanitarnych sami sobie wyznaczyć.

ad. 6

Straty (zabici i ranni nazwiskami [...])²³ zostały Centrum leczniczemu WP²⁴, które po kapitulacji mieściło się w Zamościu. Zaraz po likwidacji Centrum zabrał do Krakowa komendant Centrum płk dr [Adam] Szebesta²⁵.

ad. 7

Ze względu na szybki odwrót najczęściej do ewakuacji nie dochodziło. Ranni po zaopatrzeniu [...])²⁶ byli lub pozostawiani szpitalom cywilnym.

ad. 8

W akcji, w której brałem udział, zetknąłem się z 2-ma szpitalami polowymi nierozwiniętymi, pociągów sanitarnych nie spotkałem.

ad. 9

Działalność PCK z [...])²⁷ personelem pielęgniarским szpitali polowych. Punkty sanitarne na [...])²⁸, pomoc w organizowaniu zaopatrzenia w żywność i pomoc szpitalną.

(...))²⁹

²³ Słowo nieczytelne.

²⁴ Chodzi o Centrum Szpitalne „Zamość”, utworzone w tym mieście po kapitulacji zgrupowania gen. Piskora.

²⁵ Płk dr. Adam Szebesta (24 XII 1893 – 3 VII 1973) był szefem sanitarnym Grupy Operacyjnej „Śląsk”, a następnie komendantem Centrum Szpitalnego „Zamość”.

²⁶ Słowo nieczytelne.

²⁷ Słowo nieczytelne.

²⁸ Słowo nieczytelne.

²⁹ Pominięto punkt nr 10, niewnoszący niczego do treści relacji.

ad. 11

Początek wojny zastał mnie w Zamościu na stanowisku naczelnego lekarza 3 pal Leg. W czasie do 5 IX poprowadziłem mobilizację nakazaną elaboratem mob[ilizacyjnym] 2ich pułków artyl[erii].

Po ukończeniu mobilizacji, zgodnie z kartą powołania, zameldowałem się w dn. 5 IX w Lublinie w Kadrze 2go Szpit[ala] Okręg[owego]. Tam otrzymałem polecenie sformowania 33 komp[anii] sanit[arnej] z terminem gotowości 11 IX, miejsce mobilizacji Głusk³⁰ pod Lublinem, a potem, ze względu na zagrożenie z powietrza, Kurów. Kompania składała się z 5 of., w tym d[owód]ca w stopniu kapitana of. zaw., d[owód]ca I plut. of. zaw. w stopniu kapitana oraz 3 ppor. lek. rezerwy, 190 ludzi, 136 koni, 56 wozów chłopskich, w tym 33 transportowe. Wyposażenie z Kadry Szpit[ala] Okręg[owego] niekompletne, braki w zestawach.

W dniu 10 IX szef sanit[arny] OK II płk [Bolesław] Błażejowski wydał rozkaz zakończenia mobilizacji i wyruszenia w tym dniu na północ od Lublina w rejon lasów Dąbrowieckich, gdzie miała się znajdować dywizja (jaka, nie podano³¹) i wejść w jej skład. Mapy nie otrzymałem. Po dojściu w nakazany rejon żadnych oddziałów wojskowych nie stwierdziłem, wobec czego przez of. sztab[owego] lekarza, który również w tym rejonie poszukiwał szpitala polowego, a dysponował samochodem, zwróciłem się do szefa sanit[arnego] OK II po nowe rozkazy. Przez łącznika otrzymałem w dniu 11 IX rozkaz przemaszerowania do Opola z zadaniem „obsługiwania strat Wisły”, bez przydziału do jakiejś określonej większej jednostki.

Marszem nocnym, a częściowo dziennym przez Nałęczów, Wąwolnicę osiągnąłem m. Opole w dn. 12 IX, gdzie znów prócz garstki rozbitków zza lewego brzegu Wisły nie zastałem żadnego zgrupowania wojsk. Niedobitki te zresztą miały tegoż dnia opuścić Opole, miejsce zbiórki dla nich miało być bardziej na wschód położone. Ponieważ szpital miejski w Opolu przepełniony był rannymi, a personel i środki miał ograniczone, rozwinąłem I pluton, który wszystkich rannych obsługiwał.

W dn. 13 IX szef sanit[arny] Armii gen. Piskora³² polecił mi, pozostawiając II pluton w Opolu, zorganizować główny punkt opatrunkowy w Urzędowie, przydzielając organizacyjnie do Brygady Motor[owej] Warszaw[skiej]. Wieczorem tego dnia, kiedy punkt opatr[unkowy] był już całkowicie rozwinięty, komendant placu w Urzędowie powiadomił mnie, że brygada opuszcza Urzędów i maszeruje na Kraśnik. Szef sztabu brygady, do którego zwróciłem się po

³⁰ Obecnie dzielnica Lublina.

³¹ Kompania miała wejść w skład 39 DPRez. L. Głowacki, *Działania wojenne na Lubelszczyźnie w roku 1939*, Lublin 1976, s. 300.

³² Gen. Tadeusz Ludwik Piskor (1 II 1889 – 22 III 1951) był dowódcą improwizowanej Armii „Lublin”.

rozkazy, polecił mi [...] miałem rozkaz szefa sanit[arnego] rozwinąć gł[ówny] p[un]kt opatr[unkowy] w Urzędowie [i] trwać na stanowisku, mimo że brygada, do której zostałem przydzielony i która w tej chwili strat nie posiadała, odmaszerowała na Kraśnik i Biłgoraj. W ostatniej chwili zmienił decyzję [i] polecił zwinąć p[unk]t opatr[unkowy] i przemieścić się za brygadą w kierunku na Kraśnik. Ostatni był to moment, bo kiedy po zwinieniu się ogon mojej kolumny opuszczał Urzędów, wojska niemieckie wkraczały do niego od północy. Forsownym wczesnym marszem, robiąc 65 km, dołączyłem do brygady trasą przez Kraśnik, Modliborzyce, Janów Lubelski, Frampol, Biłgoraj. W Biłgoraju w dn. 14 IX w godz. popołudniowych nieprzyjaciel ostrzelał ogniem artyleryjskim zgrupowanie taborów. Kompania moja, zjeżdżając z szosy w las, również poniosła straty.

Zajęty organizacją rozproszonej kompanii, [założyłem]³⁴ łączność z brygadą. 15 IX ruszyłem na Zwierzyniec i Józefów. Ponieważ tak Zwierzyniec, jak i Józefów były tego dnia zajęte przez n[ie]p[rzyjacie]la, omijając Zwierzyniec i Rudkę³⁵ skierowałem się na Krasnobród, gdzie dołączyłem do brygady. Z Krasnobrodu brygada zrobiła wypad w kierunku na Tomaszów Lubelski, który się nie powiódł [i] wróciła w rejon Zielonki³⁶, gdzie znajdowało się w okrażeniu liczne zgrupowanie wojsk z grupy gen. [Antoniego] Sikorskiego³⁷. W zgrupowaniu tym spotkałem się z 1 kompanią sanit[arną] i 2ma szpitalami polowymi. Całość służby zdrowia pod kierownictwem szefa sanit[arnego] Armii „Kraków” płk. [Władysława] Gergowicha³⁸. Kiedy natarcia 23 DP i Brygady Mot[orowej] Warszawa w dn. 18 i 19 IX nie przebiły się, ppłk dr Szebesta wydał rozkaz wszystkim jednostkom sanitarnym pozostać na miejscu i obsługiwać straty zgrupowania.

Kiedy ścisły sztab Armii i formacje liniowe miały bez taborów wykonać próbę przebicia się z pierścienia okrażającego i usiłować przedrzeć się do Rumunii. Próba przebicia się nie powiodła się i 20 IX nastąpiła kapitulacja zgrupowania. Trzydniowy bój w tym rejonie był i dla Niemców ciężki, bo jak później kapelan niemiecki oświadczył w Centrum leczniczym Zamość, w dniu kapitulacji armii polskiej Niemcy byli zdecydowani kapitulować, ich zamiar został jednak przez siły polskie uprzedzony. Jednostki sanitarne, a w tym

³³ Słowo nieczytelne.

³⁴ Brzmienie prawdopodobne.

³⁵ Rudka – wieś położona 2 km na wsch. od Zwierzynia.

³⁶ Pomyłka. Chodzi o Zielone – wieś leżącą na trasie Krasnobród – Tomaszów Lubelski.

³⁷ Gen. Antoni Sikorski (13 VI 1893 – 18 XI 1987) był dowódcą Grupy „Sandomierz”.

³⁸ Właściwie płk Władysław Stanisław Gergovich (ur. 16 IV 1893 r.) – szef służby sanitarnej Armii „Kraków”.

i moja kompania [...] ³⁹, w Zielonce miały 1200 rannych, których po kapitulacji Niemcy nakazali przetransportować do Zamościa [i] tam sformować szpital. Powstał więc w Zamościu duży ośrodek leczniczy na 1700 rannych żołnierzy polskich pod komendą ppłk. lek. Szebesty, który funkcjonował do grudnia 1939. Akta tego szpitala Centrum leczniczego zabrał ppłk dr Szebesta do Krakowa, gdzie przypuszczalnie przekazane zostały PCK. W Centrum pełniłem początkowo funkcję kwatermistrza, potem ordynatora.

Oryginał, rękopis; CAW, sygn. II/3/3.

[Nr 3]

Protokół przesłuchania Konstantego Kułagowskiego, dotyczący działań podjazdu z dywizjonu rozpoznawczego w dniu 8 września 1939 r., 23 lipca 1969 r.

Przed 1939 r. i w czasie kampanii wrześniowej byłem wojskowym zawodowym oficerem w stopniu majora kawalerii. Bezpośrednio przed wybuchem wojny dowodziłem dywizjonem rozpoznawczym Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej. Od 3 września 1939 r. brygada obsadzała odcinek Wisły od Dębina do Annopola, a mój dywizjon od Kazimierza do Annopola wyłącznie. Zadaniem głównym dywizjonu było bronić dojścia do wojennego (drewnianego) mostu na Wiśle w rejonie Solec-Kamień. Do wykonania tego zadania dywizjon był wzmocniony jeszcze piechotą, artylerią i artylerią przeciwlotniczą (4 działa 40 mm). Zadanie swoje wykonywałem do dnia 10 września na przedpolu Wisły działaniami zaczepnymi patroli zmotoryzowanych i rozpoznaniem zachodniego brzegu Wisły.

Między innymi w dniu 8 września 1939 r. wysłałem pluton motocyklistów w składzie 25 motorów i 75 ludzi, 12 rkm i 2 kbppanc, z zadaniem patrolowania rejonu miasta Lipsko i osłony patrolu minerów ppor. [Tadeusza] Laskowskiego ⁴⁰, którzy mieli zaminować dojścia do Lipska. W tym czasie moje miejsce dowodzenia znajdowało się w miejscowości Kamień na wschodniej stronie Wisły i mostu.

W dniu 9 września 1939 r. do Kamienia przybyło około 20 żołnierzy wysłanego poprzedniego dnia plutonu motocyklistów. Przybyli przeważnie po cywilnemu i bez broni. Na podstawie zeznań przybyłych żołnierzy i podoficerów ustaliłem, co następuje. Pluton dotarł do miejscowości Lipsko. Od miejscowej ludności uzyskał wiadomość, że w kierunku na Ciepiałów ⁴¹ przejechał nie-

³⁹ Słowo nieczytelne.

⁴⁰ Ppor. kaw. Tadeusz Laskowski (ur. 24 V 1914 r.) był dowódcą plutonu pionierów dywizjonu rozpoznawczego. *WTA*, t. 5, s. 652.

⁴¹ Ciepiałów – wieś w woj. mazowieckim, położona ok. 13 km na pd. od Zwolenia.

wielki oddział zmotoryzowany wojsk niemieckich. Wówczas pluton pojechał w kierunku Ciepelowa i dopędził Niemców w lesie przy wsi Anusin⁴². Podjął z Niemcami walkę, którzy już spieszeni walczyli z jakimś oddziałem polskim w lesie. W czasie walki od strony Lipska nadjechał duży oddział niemiecki pancerno-motorowy, zajął tyły plutonu i włączył się do walki. W wyniku wkroczenia większych niemieckich sił pancernych pluton został rozbity, a żołnierze rozproszyli się. Byli następnie ścigani, wylapywani i zabijani przez Niemców na polach, zwłaszcza z prawej strony szosy przy wsi Anusin, gdzie były pola kartoflane i buraki. Część żołnierzy uratowała się dzięki pomocy ludności Anusina, a następnie wycofała się w nocy w stronę Wisły i przeprawiła się na drugi brzeg do mp dywizjonu. Uzyskałem informację, że Niemcy zabijali rannych i prowadzili formalne polowanie. Rozstrzeliwani byli również wzięci do niewoli. Do dywizjonu nie wrócił żaden oficer ani też nawet lekko ranny żołnierz. Uzyskałem również wiadomość, że w lesie koło wsi Anusin walczyła z Niemcami piechota 74 pp⁴³. Również kilku żołnierzy z tego pułku przybyło na mój punkt dowodzenia. Od nich dowiedziałem się, że ich właśnie pułk, a raczej szczątki batalionu tego pułku walczyły z Niemcami.

Po wyzwoleniu dowiedziałem się, że w tym terenie Niemcy zabili około 200 żołnierzy mojego plutonu i batalionu 74 pp. Po wyzwoleniu od redaktora Jerzego Piastowskiego⁴⁴ (...) ⁴⁵ dowiedziałem się, że działała tu na tym terenie w dniu 8 września 1939 r. dywizja zmechanizowana z Erfurtu. Żołnierze tej dywizji dopuścili się zbrodni na żołnierzach mojego plutonu i 74 pp pod Anusinem, podobno na rozkaz jakiegoś pułkownika niemieckiego, który mścił się w ten sposób za straty poniesione w tej bitwie. O zbrodniach na ludności cywilnej Lipska i Ciepelowa wiadomości nie posiadam. W dniu 11 września 1939 r. dywizjon został z pozycji na Wiśle wycofany na wschodni brzeg rzeki. Brałem udział w walkach do 21 września 1939 r. i dostałem się do niewoli pod Tomaszowem Lubelskim. Z niewoli zbiegłem po upływie 24 godz. Na tym protokół zakończono i po odczytaniu jako zgodny ze złożonymi zeznaniami podpisano.

Oryginał, maszynopis; IPN Oddział w Radomiu, sygn. S. 25/09/Zn, tom 1.

⁴² Anusin – wieś w woj. mazowieckim, położona ok. 19 km na pd. od Zwolenia.

⁴³ Chodzi o batalion zbiorczy żołnierzy pochodzących z 74 pp i innych pułków 7 DP, liczący w sumie około 600 ludzi, dowodzony przez mjr. Pelca. Ostatnie badania prowadzone przez regionalistę Wiesława Pietrkiewicza wskazują, że mjr Pelc poległ w innym miejscu i czasie, <https://forum.historia.org.pl/topic/4102-mord-pod-ciepielowem-zbrodnia-wojenna-wehrmachtu-w-1939r/?page=174> (dostęp 20 XI 2017 r.).

⁴⁴ Jerzy Pelc-Piastowski – autor artykułów i książek poświęconych walkom i zbrodni pod Ciepelowem, syn mjr. Józefa Pelca.

⁴⁵ Pominięto informacje dotyczące Jerzego Pelca-Piastowskiego.

[Nr 4]

Protokół przesłuchania Jana Kolendy dotyczący działania podjazdów rozpoznawczych pułku strzelców pieszych w dniu 8 września 1939 r., 19 września 1969 r.

W 1939 r. dowodziłem kompanią techniczną Warszawskiej Brygady Motorowo-Pancernej⁴⁶. W dniu 8 września 1939 r. dozorowałem w bliskim rejonie Puław. Tegoż dnia otrzymałem rozkaz wysłania patroli rozpoznawczych na lewy brzeg Wisły. Wysłałem pluton z działkiem przeciwpancernym szosą do Zwolenia i jeden motocykl z przyczepą drogą wzdłuż Wisły na Chotczę⁴⁷ do Lipska⁴⁸.

Pluton wysłany do Zwolenia wrócił tego samego dnia i dowódca zameldował mi, że miał starcie z Niemcami w Zwoleniu oraz w Wólce Profeckiej⁴⁹, gdzie urządził zasadzkę na Niemców ściągających ze Zwolenia. Natomiast motocykl wysłany do Lipska nie wrócił.

O wydarzeniach, które miały miejsce w tym czasie w lesie Dąbrowa⁵⁰ – Struga⁵¹ oraz w Lipsku i okolicy, dowiedziałem się dopiero po wojnie.

Na tym protokół zakończono i przed podpisaniem odczytano.

Oryginał, maszynopis; IPN Oddział w Radomiu, sygn. S. 25/09/Zn, t. 1.

[Nr 5]

Relacja nieustalonego autora z działań Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej we wrześniu 1939 r.

Warszawska Brygada Pancerno-Motorowa

⁴⁶ W rzeczywistości dowódca plutonu pionierów pułku strzelców pieszych wchodzącego w skład tejże brygady. *WTA*, t. 5, s. 648.

⁴⁷ Chotcza – wieś w woj. mazowieckim, leżąca ok. 19 km na południowy wschód od Zwolenia.

⁴⁸ Kolenda rozmija się w kwestii wykorzystanych do rozpoznania sił z oficjalnymi dokumentami zachowanymi w CAW, według których patrol motocyklistów z kompanii rozpoznawczej kpt. Horodyskiego miał przeprowadzić zwiad okolic Zwolenia, zaś inny patrol z tej samej kompanii (dowódca plut. Siekanowicz) rekonesans Lipska. Oba podjazdy natknęły się na Niemców i po krótkich potyczkach wycofały się. Ogółem straty kompanii wyniosły 5 rannych, 2 motocykle zniszczone oraz stracone 2 kbk, 1 rkm i 1016 sztuk amunicji. CAW, Akta Armii „Lublin”, sygn. II/17/2, Meldunek sytuacyjny dowódcy kompanii rozpoznawczej psp kpt. J. Horodyskiego nr 4 z dnia 8 IX 1939 r.

⁴⁹ Wólka Profeccka – obecnie dzielnica Puław.

⁵⁰ Dąbrowa – wieś w woj. mazowieckim, położona ok. 16 km na pd. od Zwolenia.

⁵¹ Struga – wieś w woj. mazowieckim, położona ok. 18 km na pd. od Zwolenia.

Decyzja sformowania brygady pancerno-motorowej powzięta została w końcu maja 1939. Dnia 10 czerwca na dowódcę został wyznaczony płk dypl. Stefan Rowecki, który otrzymał zadanie zorganizowania jej do dnia 15 sierpnia 1939 roku.

Zarządzenia wstępne uruchomiły szkolenie 660 kierowców oraz przeszkolenie motorowe 1 pułku strzelców konnych. Drugi pułk, wchodzący w skład brygady – 1 pułk strzelców pieszych⁵², sformowany został z batalionu manewrowego Centrum Wyszkozenia Piechoty w Rembertowie.

19 czerwca ustalono nazwę brygady „Warszawska Brygada Pancerno-Motorowa” oraz wydano rozkaz o utworzeniu jej dowództwa w Warszawie. Formowanie brygady postępowało powoli i dopiero 5 sierpnia wszystkie oddziały wchodzące w jej skład przeszły pod rozkazy płk. dypl. Roweckiego.

Organizacja, ustalona Rozkazem Ogólnym z 14 sierpnia 1939 r., przedstawiała się jak następuje:

– dowódca brygady	– płk dypl. Stefan Rowecki,
– szef sztabu	– ppłk dypl. Franciszek Stachowicz,
– szwadron łączności	– NN ⁵³ ,
– pluton regulacji ruchu	– NN ⁵⁴ ,
– dywizjon rozpoznawczy	– mjr Konstanty Kułagowski,
– dowódca kompanii ⁵⁵ czołgów
rozpoznawczych TKS	– kpt. Antoni Czechowicz ⁵⁶ ,
– batalion przeciwpancerny	– mjr Michał Bilik,
– dowódca 1 pułku strzelców
konných	– ppłk dypl. Stanisław Lewicki,
– zastępca dowódcy	– NN ⁵⁷ ,
– dowódca 1 pułku strzelców
pieszych	– ppłk dypl. Zenon Wzacny,
– zastępca dowódcy	– ppłk [Otton] Zieliński,

⁵² W rzeczywistości pułk strzelców pieszych nie posiadał numeru. Świadczy o tym m.in. pismo gen. Bronisława Regulskiego następującej treści: „Dla pułku strzelców pieszych, utworzonego rozkazem MSWojsk. Dep. Dow. Og. L.8063/Org.Tjn.39, ustalam skrót nazwy na «p.strz.piesz.» CAW, Biuro Inspekcji GISZ, sygn. I.302.4.240, Skrót nazwy dla pułku strz. pieszych – ustalenie, L.dz.10198/Org.Tjn., 9 VIII 1939 r.

⁵³ Dowódcą szwadronu łączności WBPM był por. Władysław Mancewicz (ur. 18 II 1907 r.). *WTA*, t. 5, s. 654.

⁵⁴ Dowódcą plutonu regulacji ruchu WBPM był por. Stanisław Tatur (ur. 10 XII 1907 r.). *Ibidem*, s. 644.

⁵⁵ Właściwie szwadron czołgów rozpoznawczych.

⁵⁶ Pomyłka. Dowódcą szwadronu był kpt. br. panc. Karol Czechowski (ur. 26 IV 1900 r.). *Ibidem*, s. 652.

⁵⁷ Zastępcą dowódcy 1 Pułku Strzelców Konnych WBPM w chwili wybuchu wojny był mjr Włodzimierz Białobłocki (ur. 18 I 1894 r.). *Ibidem*, s. 645.

- dowódca batalionu czołgów – kpt. Czesław Blok,
(batalion zorganizowany doraźnie z otrzymanych 31 sierpnia 1939 r.
dwóch kompanii czołgów Vickers i TKS).
- dowódca 11 samodz[ielnej] komp[anii]
czołgów rozpozn[awczych] TKS – kpt. Stanisław Łętowski,
- dowódca 12 samodz[ielnej] komp[anii]
czołgów lekkich Vickers – por. Józef Pieniążek⁵⁸,
- dowódca dywizjonu artylerii motorowej – mjr Franciszek Rafacz,
- dowódca batalionu saperów – mjr [Adam] Golcz,
- dowódca baterii dział przeciwlotniczych 40 mm⁵⁹ – NN,
- dowódca plutonu lotnictwa towarzyszącego – NN⁶⁰.

Dowódca brygady uważał za główne zadanie swego oddziału powstrzymanie nieprzyjacielskich związków pancerno-motorowych. Brygada, rzucana w miejsca przełamania frontu przez nieprzyjaciela, będzie musiała wiązać i opóźniać jego marsz, zanim własne jednostki piechoty czy kawalerii zdążą nieprzyjaciela pobić.

Wybuch wojny zastał Warszawską Brygadę Pancerno-Motorową nieprzygotowaną do działań ani pod względem wyszkolenia, ani pod względem mobilizacyjnym. Oddziały nie były jeszcze wewnątrznie zgrane. Wyszkolenie zaś brygady jako całości nie było w ogóle rozpoczęte. Szczególną bolączką był brak doświadczonych kierowców. Brakowało sprzętu, uzbrojenia, 2 jednostek ognia. Nie były zorganizowane tyły i kolumny przewozowe. Zapasy benzyny pozwalały na przebycie najwyżej 200 km. Zamiast przewidywanego batalionu czołgów przybyły dwie samodzielne kompanie czołgów: jedna lekkich Vickers, druga czołgów rozpoznawczych TKS.

⁵⁸ Dowódcą 12 samodzielnej kompanii czołgów lekkich był pierwotnie kpt. Czesław Blok. Po objęciu przez niego dowództwa batalionu czołgów komendę nad kompanią przejął por. Józef Pieniążek. IPiMS, B.I.85/E, Historia baonu panc. Warszawskiej Brygady Panc.-Mot. płk. dypl. gen. Roweckiego. Relacja dowódcy baonu kpt. Czesława Bloka, s. 1.

⁵⁹ Brygada nie otrzymała takowej. W trakcie działań bojowych włączono do niej: 7 i 22 motorowe baterie artylerii przeciwlotniczej typu A (dowódcy odpowiednio: kpt. art. Stanisław Tomasz Piotr Marczak i por. rez. art. Janusz Makarczyk) oraz improwizowaną, zbiorczą baterię przeciwlotniczą dowodzoną przez ppor. rez. Janusza Dietrycha, w składzie 1007 fabrycznego plutonu z Ostrowca oraz plutonu sformowanego w trakcie działań wojennych z załóg Starachowickich Zakładów Górniczych S.A. CAW, Akta Armii „Lublin”, sygn. II/17/1, Pismo dowódcy brygady z dn. 5 IX 1939 r. do dowódcy 7. baterii przeciwlotniczej, L.dz.15/Op.; *ibidem*, Akta Armii „Kraków”, sygn. II/15/14, Ogólny rozkaz operacyjny nr 4 dowódcy armii „Lublin”, gen. T. Piskora, do natarcia wojsk na Tomaszów Lubelski i przebijania się na Rawę Ruską, 17 IX 1939 r., godz. 16.45, L.dz.1/III; *Wojskowe Teki Archiwalne*, t. 3: *Polska obrona przeciwlotnicza 1939*, cz. 4, Warszawa 2014, s. 140–141; A. Bernaś, *Bojowy szlak robotników ostrowieckich*, „Za Wolność i Lud” 1979, nr 47, s. 10.

⁶⁰ Dowódcą zaimprovizowanego plutonu lotniczego był kpt. obs. Julian Łagowski (ur. 9 X 1896 r.). WTA, t. 5, s. 655.

Dodatnią stroną była doborowa kadra oficerska i podoficerska oraz wysokie morale żołnierzy.

W dniu wybuchu wojny dowódca brygady, w obawie przed działaniami lotnictwa niemieckiego, skierował brygadę do rejonu na południowy wschód od Garwolina, gdzie przez dzień 2 września uzupełniane były stany osobowe i wyposażenie.

W dniu 5 września nadszedł rozkaz Naczelnego Wodza nakazujący brygadzie zamknięcie przejść na Wiśle w Puławach, Dęblinie i Maciejowicach, (co później zmieniono na: Kozienice, Puławy, Dęblin, Solec i Sandomierz). Dowódca brygady zarządził, pogotowie marszowe oraz wydał po południu Rozkaz Operacyjny nr 1 organizujący obronę. Rozkaz ten przewidywał:

- zamknięcie przepraw na odcinku Dęblin – Solec,
- dozorowanie rejonów Maciejowic i Annapola,
- podział na 2 odcinki: „Irena”, od Dęblina (włącznie) do Kazimierza (włącznie); d[owód]ca ppłk dypl. Z[enon] Wzacny, obsada: 1 psp + kompania przeciwpancerna i „Opole”, od Kazimierza (wyłącznie) do Józefowa (włącznie); d[owód]ca mjr K[onstanty] Kułagowski, obsada: dywizjon rozpoznawczy.

Dowódcy odcinków otrzymali zadania: zamknąć biernie przeprawy i przygotować mosty do zniszczenia, rozpoznać przeprawy, przejścia, brody i dojazdy do brzegu, ściągnąć wszelkie środki przeprawowe na wschodni brzeg Wisły.

W odwodzie dowódcy brygady pozostały: 1 psk, batalion przeciwpancerny (bez jednej kompanii) i batalion czołgów.

W ciągu nocy z 3/4 września oddziały przemaszerowały do wyznaczonych rejonów. Dowództwo brygady w m. Kurów, odwód w lasach Wola Osińska⁶¹ – Kozi Bór.

W ciągu dnia 4 września oddziały objęły wyznaczone odcinki, przy czym odcinek „Irena” został podzielony na 2 pododcinki:

- północny „Dęblin” – d[owód]ca ppłk [Otton] Zieliński z 2 kompaniami 1 psp, 6 ckm i 5 działkami przeciwpancernymi;
- południowy „Puławy” – d[owód]ca kpt. [Roman] Kania z jedną kompanią 1 psp, 3 ckm i 5 działkami przeciwpancernymi.

Odwód dowódcy 1 psp – jedna kompania strzelecka i kompania rozpoznawcza w lasku przy Nowym Dęblinie.

Odcinek „Opole” wzmocniony został plutonem piechoty i plutonem strzelców przysposobienia wojskowego.

Dowódca brygady przeprowadził inspekcję w Dęblinie, Puławach i Solcu oraz nakazał rozpoznanie po osi Radom, Iłża, Ostrowiec.

⁶¹ Wola Osińska – wieś w woj. lubelskim, położona ok. 46 km na pn. od Lublina.

Przybyły z Puław do m. Końskowola⁶² batalion saperów zmotoryzowanych (mjr [Adam] Golcz) przystąpił do przygotowania zniszczenia mostów na Wiśle oraz ściągania wszystkich środków przeprawowych na prawy brzeg rzeki.

W ciągu dnia 5 września przybyła 7 bateria przeciwlotnicza ze składu 7 DP, której płk dypl. Rowecki nakazał zorganizowanie obrony przeciwlotniczej mostu w Puławach. Dowódca brygady nakazał zbudowanie barykad i założenie min przeciwpancernych u wejść na mosty oraz wysunięcie na zachodni brzeg silnych oddziałów rozpoznawczych z bronią przeciwpancerną.

Brygada została podporządkowana gen. dyw. T[adeuszowi] Piskorowi, dowódcy Armii „Lublin”.

6 września nastąpiło bombardowanie przez lotnictwo niemieckie linii Wisły – przepraw i mostów w Puławach i Dęblinie. Napływ uchodźców cywilnych wzrósł, powodując zatarasowanie dróg. Wysłane w nocy z 6/7 września rozpoznanie na Iłżę, gdzie według wiadomości od ludności cywilnej mieli już dotrzeć Niemcy, nie stwierdziło nieprzyjaciela. Nawiązano łączność z Armią „Kraków”, której sztab znajdował się w Koszycach⁶³.

7 września intensywność bombardowań lotniczych mostów w rejonie Dębina, Puław i Solca wzrosła. Brygada otrzymała ponownie zadania trzymania za wszelką cenę mostów na Wiśle, by umożliwić wycofanie się oddziałów własnych, zwłaszcza nadciągających jednostek rozbitej Armii „Prusy” gen. dyw. [Stefana] Dęba-Biernackiego. Naczelne Dowództwo wzmocniło obronę odcinka Dęblin – Puławy, kierując w ten rejon oddziały 39 Dywizji Piechoty.

8 września o godz. 15.00 nastąpiło pierwsze zetknięcie z nieprzyjacielem w lesie na południe od Ciepiewa. Podjazd dywizjonu rozpoznawczego natknął się na czołowe elementy niemieckiej 3 Dywizji Lekkiej w marszu z Lipska na Zwoleń. Szwadron motocyklistów⁶⁴ powstrzymał niemiecki batalion zmotoryzowany i ustąpił dopiero po zaciętej walce.

Wkrótce później patrol motocyklistów z kompanii rozpoznawczej na kierunku Radom – Ciepiew – Kazanów⁶⁵ natknął się na rynku w Lipsku na 3 samochody pancerne i 2 czołgi nieprzyjaciela i wycofał się po krótkiej walce. Kompania po dojściu do m. Zwolen została zaskoczona ogniem 5 czołgów niemieckich, ponosząc straty: 5 rannych, 2 motocykle zniszczone.

⁶² Końskowola – wieś w woj. lubelskim, położona ok. 8 km na wsch. od Puław.

⁶³ Koszyce – wieś w woj. małopolskim, położona ok. 50 km na wsch. od Krakowa.

⁶⁴ Nieścisle. W walce brał udział pluton motocyklistów z dywizjonu rozpoznawczego z bliżej nieustalonym pododdziałem plutonu pionierów i poczem dowódcy szwadronu strzelców (dowódca rtm. Podrez).

⁶⁵ Kazanów – wieś w woj. mazowieckim, położona ok. 23 km na pd.-zach. od Zwolenia.

Dywizjon rozpoznawczy mjr. Kułagowskiego został wzmocniony batalionem marszowym 15 pp, przesuniętym z Dębina do Solca. Ppłk. Zielińskiemu podporządkowano I batalion 95 pp.

W ciągu nocy z 8 na 9 września pierwsze oddziały Armii „Prusy” dotarły do mostów pod Puławami i Maciejowicami.

Po południu 9 września oddział niemiecki (pluton motocyklistów i pluton czołgów) wzięty za resztę własnego 1 batalionu czołgów lekkich 7TP, zaskoczył ubezpieczenie i podszedł do samego mostu pod Dęblinem. Udało się jednak saperom most zniszczyć – Niemców zaś zmuszono do odwrotu.

Odcinek pod Puławami obsadziły 3 bataliony 5 DP (+ 20 dział), które przekroczyły Wisłę i zostały podporządkowane dowódcy brygady. Jeden batalion ubezpieczał lewe skrzydło pod Kazimierzem.

Próba zaskoczenia obsady mostu pod Solcem (batalion marszowy 15 pp) przez oddział motocyklistów i jeden czołg, została zlikwidowana. Czołg zniszczono granatami, motocyklistów rozproszono ogniem.

10 września gen. Piskor nakazał Brygadzie przesunąć się w nocy z 10 na 11 września na odcinek Solec – Zawichost (wyłącznie) i stanąć na zachód od Urzędowa w gotowości do uderzenia na nieprzyjaciela, któremu udałoby się przekroczyć Wisłę. Około południa 39 DP gen. B[runona] Olbrychta rozpoczęła obejmowanie odcinka Dębin – Puławy – Kazimierz.

W nocy z 10 na 11 września Brygada przeszła do rejonu m. Chodel z wyjątkiem 1 psp, który dołączył po zluzowaniu go przez nadchodzące oddziały 39 DP.

Od rana 11 września do godz. 19.00 Niemcy ostrzeliwali przyczółek i most w Solcu trzymane przez dywizjon rozpoznawczy brygady, batalion piechoty i baterię artylerii. Wieczorem wyszło natarcie piechoty niemieckiej wspartej 5 czołgami. Jeden z czołgów wyleciał na minie przeciwpancernej, inne zawróciły, a piechotę odparto. Ubezpieczenie z zachodniego brzegu Wisły jednak trzeba było wycofać, a most wysadzić i spalić.

Ogólny Rozkaz Operacyjny nr 1 wydany 12 września przez dowódcę armii „Lublin” przewidywał użycie brygady „bądź na kierunku Lublin – Lubartów, bądź na przeprawy na Wisłę (Annopol – Solec)”. W ciągu tego dnia do Wisły podeszły oddziały niemieckiego IV korpusu, mianowicie: 4 DP pod Annopol i Zawichost, 14 DP pod Solec. Wieczorem, odrzuciwszy słabą obsadę pod Annopolem, Niemcy utworzyli przyczółek na prawym brzegu Wisły.

W nocy z 12 na 15 zluzowany 1 psp przeszedł w rejon Michowa⁶⁶. Od rana 13 września niemiecka 4 DP rozszerzyła przyczółek pod Annopolem, zaś 14 DP przekroczyła Wisłę pod Solcem i Józefowem, tworząc przyczółek na prawym brzegu rzeki. Własne uderzenie 1 psk, wspartego dwoma kom-

⁶⁶ Michów – wieś w woj. lubelskim, położona ok. 43 km na pn. od Lublina.

paniami czołgów i dywizjonem artylerii, z Dzierzkowic na Annopol zawiodło, czołgi bowiem nie doszły do szosy Annopol – Kraśnik, wsparcie zaś artylerii okazało się zbyt słabe. Około godz. 22.00 brygada wycofała się do rejonu Kraśnika.

W nocy z 13 na 14 gen. Piskor otrzymał rozkaz skupienia swej „Armii” w rejonie Lublina, skąd 14 września całością sił miała ruszyć w kierunku na Lwów, ewentualnie na Chełm.

Równocześnie dowódca Brygady zameldował dowódcy Armii „Lublin”, że stoczył walkę, w której Niemcy zostali powstrzymani, ale nie odrzuceni za Wisłę – a brygada odeszła bez nacisku ze strony nieprzyjaciela do rejonu Kraśnika. Gen. Piskor zatrzymał 1 psp maszerujący na Opole i rozkazał ppłk. Wzaczemu zorganizowanie osłony Lublina od zachodu na wysokości rozwidlenia szos pod Konopnicą⁶⁷.

Dnia 14 września brygada ugrupowała się obronnie na zachód od Kraśnika. Czołowe elementy niemieckiej 4 DP podeszły pod Kraśnik i nacierały na stojący tam 8 pułk ułanów.

Wieczorem brygada otrzymała rozkaz przejścia w rejon lasów pod Frampolem i, po nocnym marszu w bardzo ciężkich warunkach, przedzierając się przez zatłoczone drogi, w godzinach rannych osiągnęła nakazany rejon.

Następnej nocy brygada przeszła w okolice Józefowa i Rudki.

16 września około godz. 10.00 gen. Piskor przybył do sztabu Armii „Kraków” i objął dowództwo nad całością. W wyniku narady zdecydowano przebijanie się na Lwów przez Tomaszów Lubelski – Bełżec.

Wojska gen. Piskora w kotle na obszarze Kosobudy⁶⁸ – Zwierzyniec – Józefów – Rogóźno⁶⁹ naciskane były od południa i zachodu przez niemieckie VII i VIII korpus, a od pd. wschodu i północy, na linii Bełżec – Tomaszów Lubelski – Zamość, zamykały im drogę oddziały XXII korpusu pancernego.

Około godz. 15.00 na odprawie dowódców gen. [Tadeusz] Piskor wydał szczegółowe rozkazy dla poszczególnych wielkich jednostek na noc z 17 na 18 i dzień 18 września. Warszawska Brygada Pancerno-Motorowa otrzymała zadanie opanowania Tomaszowa i dalszego nacierania na Rawę Ruską.

Oddziały niepokojone były przez czołgi niemieckie z kierunku Szczepieszyna i ogień artylerii z kierunku Zamościa.

Ze względu na brak paliwa zdecydowano likwidację taboru samochodowego, przelewając benzynę do sprzętu pancernego, i zniszczono kilkaset samochodów.

⁶⁷ Konopnica – wieś w woj. lubelskim, położona ok. 13 km na zach. od Lublina.

⁶⁸ Kosobudy – wieś w woj. lubelskim, położona ok. 18 km na pd.-wsch. od Zamościa.

⁶⁹ Rogóźno – wieś w woj. lubelskim, położona ok. 3 km na pn.-zach. od Tomaszowa Lubelskiego.

17 września brygada przeszła częścią sił pod m. Ciotuszę⁷⁰, a większość oddziałów pod m. Zielone i Podklasztor⁷¹, wyplątując się z masy taborów i uchodźców zalegających drogi.

18 września o godz. 7.00 brygada wyruszyła do natarcia na Tomaszów Lubelski, dla otwarcia drogi nadchodzącym 23 i 55 DP oraz grupie ppłk. Sikorskiego.

Opis bitwy pod Tomaszowem Lubelskim na stronie [...] ⁷².

Oryginał, maszynopis; IPiMS, sygn. B.I.85/D.

STRESZCZENIE

Michał Kuchciak, Nieznane relacje dotyczące Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej w 1939 roku

Przedmiotem edycji źródłowej jest pięć nieznanych dotąd relacji i protokołów poświęconych mobilizacji, organizacji oraz działaniom bojowym Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej i jej oddziałów: motorowego batalionu saperów, dywizjonu rozpoznawczego oraz przydzielonej brygadzie 33 kompanii sanitarnej. Autorami przekazów są oficerowie jednostki: Konstanty Kułagowski oraz Jan Kolenda, a także oficerowie z nią związani, tacy jak Jan Karol Hauslinger i Mieczysław Szymanowski. Autor ostatniego przekazu pozostaje nieznany.

Słowa kluczowe: wojna, wojska pancerne, wojsko polskie, II wojna światowa, historia Polski

SUMMARY

Michał Kuchciak, Unknown reports concerning Warsaw Armored Motorized Brigade in 1939

The object of the source edition are five so-far unknown reports and protocols devoted to the mobilization, organization and military actions of the Warsaw Armored Motorized Brigade and its units: motorized battalion of sappers, reconnaissance battalion and the 33rd sanitary company assigned to the brigade. The authors of the sources are the unit's officers: Konstanty Kułagowski and Jan Kolenda, as well as officers connected with it, such as Jan Karol Hauslinger and Mieczysław Szymanowski. The author of the last source remains unknown.

Keywords: war, armored forces, Polish army, World War II, history of Poland

⁷⁰ Ciotusza – wieś w woj. lubelskim, położona ok. 19 km na zach. od Tomaszowa Lubelskiego.

⁷¹ Podklasztor – obecnie dzielnica Krasnobrodu.

⁷² Brak dalszej części tekstu.

РЕЗЮМЕ

Михал Кухчяк, Неизвестные отчеты, касающиеся Варшавской бронне-моторизированной бригады в 1939 года

Предметом анализа источников являются пять неизвестных до этого времени отчетов и протоколов, посвященных мобилизации, организации и деятельности Варшавской бронне-моторизированной бригады и ее подразделений: моторизированному батальону саперов, разведывательному дивизиону и приписанной к бригаде 33 санитарной компании. Авторами документов являются офицеры бригады: Константин Кулаговский и Ян Коленда, а также связанные с ней офицеры – Ян Кароль Хауслинггер и Мечислав Шимановский. Автор последнего документа по-прежнему неизвестен.

Ключевые слова: война, танковые войска, войско польское, Вторая мировая война, история Польши